

Avrupa Birliğine Geçiş Sürecinde Kırsal Alanın Yapısal Sorunları Nasıl Çözülebilir?*

Prof.Dr. İsmet ARICI, Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi

Türkiye' nin Avrupa Birliği üyeliğine yönelik hazırlanan AB İlerleme Raporu incelendiğinde en sorunlu ve müzakerelerin en zor bölümünün tarım sektörü olduğu görülmektedir. Türkiye' nin çözmesi gereken çok önemli tarımsal sorunları vardır. Bu sorunların başında gelen, çözülmesi en zor olan, uzun süreç gerektiren ve maliyeti yüksek olan ise yapısal sorunlardır.

Yapısal Sorunlar Nelerdir?

Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan bu yana, tarıma yönelik çeşitli önlemler alınmış, özellikle üretimde önemli gelişmeler sağlanmıştır. Ancak, üreticinin kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak, kırsal kalkınmanın itici gücünü oluşturan yapısal önlemler üzerinde yeterince durulmamıştır. Yapısal sorunların bilinen belli başlılarını aşağıdaki biçimde sıralamak mümkündür;

- Tarımsal üretimde verimlilik düşük, rekabet yeteneği zayıf, birim alandan elde edilen ürün ve gelir miktarı az, teknoloji kullanımı yetersizdir. Tarımsal işletmelerde süreklilik yoktur; işletmeler aralıksız parçalanmakta ve küçülmektedir.

- İşletmelerin bulunduğu köy yerleşim merkezleri, sıkışık, alt yapıları yetersiz, işletme avluları çok küçük, tarımsal üretime ve çağdaş yaşama uygun değildir. Köy merkezlerinde teknik işletme kurmak ve iskana yönelik gelişme alanları yaratmak zordur.

- Başta miras yasası olmak üzere, çeşitli nedenlerle tarım arazileri parçalanmış, işletme başına düşen alanlar azalmış, buna karşın parsel sayıları çoğalmıştır. Araziler, tek kişinin adına kayıtlı görünse de, yer yer hisselidir. Parsellerin alanları küçük, kullanımları güç, ulaşım güç ya da olanaksızdır. Bu sorunları çözebilecek arazi toplulaştırma hizmetleri, ülke düzeyinde sulanan alanların bile sadece % 10'una götürülebilmiştir.

- Kuru tarımdan sulu tarıma geçişe yönelik toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi hizmetleri yavaşlamıştır. Türkiye' nin hedeflediği 8.5 milyon Ha alanın bugüne kadar sadece %50 sine su götürülebilmiştir. Suyun araziye ulaştırıldığı alanlarda ise, tarla içi hizmetleri gerçekleştirilmediği için beklenen yarar elde edilememiştir.

* Cumhuriyet Gazetesi, 14 Aralık 2004 tarihli Tarım Hayvancılık eki,

- Tarımda toprak ve iklim koşullarını gözetken, ülke gereksinimlerine uygun üretim planlaması yapılmamakta, bu nedenle üretimde dalgalanma ve pazarlama sorunları yaygınlaşmaktadır.

- Kiralama ve ortaklık sistemleri kısa vadeli. Kiralamalarda güvensizlik egemen olup, kiralanan arazilerden sadece yararlanılmaya çalışılmakta, bu arazilere harcama ve yatırım yapılmamaktadır.

- Tarıma olan ilgisizliğin ve güvensizliğin sonucu olarak tarımsal faaliyete yönelik kamu, özel sektör ve kişisel yatırımlar ile teknoloji takibi ve kullanımı büyük oranda azalmıştır.

- Üreticilerde her şeyi devletten bekleme alışkanlığı yaygındır. Tarımsal üretimde örgütlenme, üreticilerin kendi sorunlarına ve doğal haklarına sahip çıkma ile siyaset ve yönetimdeki etkinlikleri yetersizdir.

- Yerleşim yerleri ve tarımsal işletmelerin sorunları ile bunların yarattığı güvensizlik ortamı nedeniyle tarım arazileri boş bırakılıp kullanılmamakta, köyler terk edilmektedir. Birçok köyde genç nüfus bulunmamakta, köyde oturan ve tarımla uğraşanları sadece yaşlı insanlar oluşturmaktadır.

Yapısal Sorunlar Nasıl Çözülebilir?

Tarımda yapısal sorunlar olarak sözkonusu sorunların çözümüne, öncelikle reform nitelikli kararlar alarak başlanması gerekir. Bu kararlar alınırken, gelişmiş ülkelerin, özellikle de Avrupa Birliği' nin uygulamalarını incelemekte yarar vardır:

- Kırsal alanın geliştirilmesine yönelik temel stratejiler belirlenerek gerekli yasalar ivedikli çıkartılmalıdır. Bu bağlamda, diğer yasaların yanında, ülke topraklarını küçülmüşlükten, parçalılıktan ve dağılıktan kurtaracak, çağdaş arazi toplulaştırma yasası hızlı biçimde yasalaşmalı, uygulaması ülke düzeyinde yaygınlaştırılmalıdır. Bu yasa ile sadece tarım arazilerinin yeniden düzenlenmesiyle yetinilmeyip, kırsal yerleşim yerlerinin de yenilenmesi ve yaşanabilir duruma getirilmesi, tarımsal işletmelerin modernleşmesi ve büyütülmesine olanak sağlayan önlemlerin de alınması hedeflenmelidir.

- Tarımla uğraşmayanların, arazilerini terk etmiş ya da satmak isteyenlerin arazileri, devletçe arazi toplulaştırması çerçevesinde piyasa bedelleri üzerinden satın alınarak hazine arazileri ile birlikte üretici durumundaki çiftçilere uzun vadeli satılmaları yoluyla yeniden üretime kazandırılmalıdır.

- Yeni bir miras yasası ile tarım arazilerinin mirascılar arasında parçalanmasına mutlaka son verilmeli, böylece işletmelerde güvenin ve sürekliliğin yaratılması sağlanmalıdır.

- Tarımda verim ve verimliliğin yükseltilmesi amacıyla potansiyel su kaynakları geliştirilmeli ve tarım arazilerine ulaştırılmasına özel önem verilmelidir. Sulama; arazi toplulaştırması ve tarla içi hizmetleri birlikte düşünülerek hem proje maliyetleri azaltılmalı, projelerin etkinliği artırılmalı, hem de işletmecilik ve sulama yönetimi kolaylaştırılmalıdır.

- Çalışma ve yaşama ortamı iyileşen işletmelere modern üretim yapma yönünde destekler verilmeli, işletmelerde parçalanma yerine büyümeye yönelik özendirici önlemler alınmalıdır.

- Ülke topraklarının ayrıntılı envanterlerine hız verilmeli, iklim, sulama durumu ve pazarlama potansiyeli de gözetilerek üretim planlamaları yapılmalıdır. Bu çerçevede zaman kaybetmeden ülke gerçekleriyle uyumlu bir toprak yasası çıkartılmalıdır.

- Tarımda uzun süreli arazi ve işletme kiralama yasal dayanağa kavuşturulmalıdır. Böylece tarımla uğraşan işletmelere, daha büyük alanları uzun süreli olarak işleme ve değerlendirme, buralara öz kaynakla yatırım yapma olanağı yaratılabilir, dolaylı olarak da işletmelerin büyütülmeleri gerçekleştirilebilir.

- Üreticilerin kendi sorunlarına sahip çıkma, üretim ve pazarlamada etkinliklerini artırma yönünde birleşme ve örgütlenmeleri teşvik edilmelidir. Avrupa Birliği' nin bu yönde kullandığı ilginç yöntemler vardır. Bu örneklere benzer modellerin geliştirilmesi ve uygulanması mümkündür.

- Kırsal yerleşimlere yönelik yeni bir yönetim yapısı da geliştirilmelidir. Bugünkü durumda köy merkezlerinde dinamik değişimi yaratacak, yasal yetki ile donatılmış bir sorumlu yoktur. Muhtarlık sistemi çağdaş köy yaşamının gereksinimini karşılamamaktadır. Muhtarlığın yerini alacak, köy sorunlarına yanıt verecek, Avrupa Birliği' ndeki uygulamalara paralel "köy grupları belediye sistemleri" tartışılmalı ve pilot bölgelerde olmak üzere kısa sürede hayata geçirilmelidir.

- Ülkemizde kırsal alanın yapısal sorunlarını bir bütün olarak çözecek, yeterli teknik ve parasal kaynağı bulunan bir kuruluş yoktur. Çeşitli hizmetler bugüne kadar farklı kuruluşlarca dağınık biçimde götürülmüştür. Yapılan çalışmalarda ise kaynak israfı vardır, kurumlar arası eşgüdüm sağlanamamaktadır. Yeni yasal düzenlemeler çerçevesinde tarımda strateji planını üstlenecek yetkili bir kurumun yaratılması, yeterli uzman personel ve kaynakla desteklenerek ülke çapında uygulamaya geçilmesi gerekmektedir. Yapısal sorunların bir kısmını çözmekle yükümlü Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü' nün bu günlerde kapatılması öngörülmektedir. Bu Genel Müdürlük, son yıllara kadar çok özel ve değerli hizmetler götürürken, kuruma aşırı siyasi müdahaleler yapılmış, işçi sayısı gereğinden fazla artırılmış, kuruma yeterli kaynak verilmeyerek bir bakıma işlevsiz (günah keçisi) durumuna

düşürülmüştür. Bu kurumun kapatılması ile büyük bir hizmet eksikliğinin ortaya çıkacağı bir gerçektir. Ancak Tarım ve Köyişleri Bakanlığı' nda bulunan bazı birimlerin de kapatılarak, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü' nün ilgili birimleri ile birlikte hizmetler, yeni kurulacak bir Genel Müdürlük altında toplanabilir, böylece bu kurumlarda var olan deneyim ve uzmanlardan yararlanılabilir. Yeni oluşturulacak Genel Müdürlüğün kuvvetli bir taşra teşkilatı bulunması gerekir. Bu şekilde kırsal alana yönelik proje geliştirme ve uygulamalar hızlanabilir ve yaygınlaşabilir. Bunun için Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü' nün taşradaki varolan personel, bina ve mal varlıklarından mutlak suretle yararlanılması gerekmektedir.

Avrupa Birliği'nin gelişmiş ülkeleri, kırsal kalkınmada yapısal sorunlar olarak bilinen bu sorunları yıllar önce ele almışlar ve büyük oranda çözmüşlerdir. Kırsal alan, fonksiyonları zamana bağlı olarak değişiklik gösteren bir eleman olarak düşünülmüştür. Bir taraftan tarımda mülkiyetin parçalanmasını engelleyecek önlemler alınmış, işletmeler büyütülmüş, öbür yandan arazi toplulaştırması ile kamulaştırma olmaksızın özel mülkiyete müdahale olanağı yaratılmış, ortak kullanım tesisleri, köylerde gelişme ve tarımsal sanayi alanları için rezerve arazi kazanılmış, sözkonusu yerlere hizmetler götürülmüştür. Ülkemizde de benzer uygulamalara acilen geçilmesi zorunluluğu vardır. Böylece tarım arazilerine, kırsal yerleşimlere ve işletmelere, diğer bir deyişle, kırsal kalkınmaya yönelik yukarıda sıralanan önlemler götürülürken, kırsal alanda var olan fazla işgücü ile elde edilen ürünler yerinde değerlendirilebilir ve dolaylı olarak tarımla uğraşanların sayısı azaltılabilir.